

*Др Зоран Миладиновић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 368.025.12
DOI: 10.46793/XXIV-9.049M*

ПРЕМИЈА КАО ЦЕНА РИЗИКА И БИТАН ЕЛЕМЕНТ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ*

Резиме

Премија осигурања је износ који уговарач осигурања, односно осигураник плаћа осигуравачу за ризик који он преузима закључивањем уговора о осигурању. Она је битан елемент уговора о осигурању и у суштини представља цену ризика, односно осигурања. Између ризика и премије постоји уска веза: висина премије утврђује се према просечном интензитету ризика, а свака промена ризика било да се исти повећава или смањује, по правилу доводи до промене висине премије. Ипак, на висину премије утичу и други елементи као што су: осигурана сума, трајање осигурања, каматна стопа, општи трошкови осигурања и сл. Са аспекта обавезе уговарача осигурања, односно осигураника, битан је укупан износ премије који он треба да плати, тј. за њега је битно колики је износ бруто премије. Такође, са аспекта уговарача осигурања, односно осигураника, плаћање премије је његова главна обавеза, јер је бесплатно преузимање ризика од стране осигуравача неспојиво са делатношћу осигурања. Међутим, са аспекта осигуравача премија се састоји из неколико елемената, који имају различиту намену, и који подлежу различитим правним режимима. При томе, осигуравач не може средствима која је наплатио у виду премије да располаже по свом нахођењу, већ од једног дела из бруто премије мора да образује одговарајуће фондове.

Кључне речи: *премија, осигурање, ризик, осигурани случај, уговарач осигурања, осигуравач, штета.*

* Рад је написан у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Крагујевцу „XXI век – век услуга и Услужног права“, бр. 179012 који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Уводне напомене

Премија осигурања¹ је износ који уговарач осигурања, односно осигураник плаћа осигуравачу за ризик који он преузима закључивањем уговора о осигурању. Зато се за премију осигурања обично каже да је цена ризика.² То је тачно, јер између ризика и премије постоји уска повезаност: висина премије се утврђује према просечном интензитета ризика и свака промена ризика одражава се и на промену премије. Другим речима, између премије и ризика постоји начело сразмере.³ Осим тога, премија мора да одговара ризику у одређеном временском периоду, тј. да је сразмерна дужини временског периода у оквиру кога се ризик покрива. Ипак, будући да су за одређивање висине премије поред ризика од утицаја и неки други елементи као што су: осигурана сума, трајање осигурања, каматна стопа на тржишту, општи трошкови осигурања и др. још је тачније означавање премије као цене осигурања.⁴ Утврђивање еквивалентности премије у односу на интензитет ризика основни је задатак технике осигурања.⁵

Правно посматрано премија је основна обавеза једне од уговорних страна из уговора о осигурању-уговарача осигурања, односно осигураника. Она је битан елемент уговора о осигурању, јер је бесплатно преузимање ризика од стране осигуравача неспојиво са делатношћу осигурања. Тако посматрано, премија је противчинидба уговарача осигурања, односно осигураника обавези осигуравача, па се иста у правној литератури дефинише на следећи начин: „Премија је свота новца коју је осигураник, односно уговарач осигурања дужан да плати као накнаду за извршење обавезе осигуравача из уговора о осигурању“.⁶ У условима пословања компанија за осигурање, премија осигурања се обично означава једноставно као износ који је уговарач осигурања, односно осигураник дужан да плати за ризик предат у осигурање.

Има аутора који дају веома опширну дефиницију појма премије, обухватајући у њој и друге елементе, као што су начин и време плаћања, као и основ настанка ове обавезе уговарача осигурања, односно осигураника, тако да се премија осигурања дефинише и на следећи начин: „Премија осигурања је свота новца коју уговарач осигурања, односно осигураник на основу уговора или закона (законска обавеза осигурања) уплаћује осигуравачу сукцесивно, у

¹ Реч “премија“ (енглески *premium*, француски *prime*, немачки *prämie*, италијански *premio*) долази од латинске речи „*primum*“, што значи прво, најраније. Наиме правило је у праву осигурања да прво уговарач осигурања, односно осигураник плаћа премију, а тек затим, и то ако се догоди осигурани случај, осигуравач плаћа накнаду из осигурања.

² Љубојевић, М., *Премија код имовинског осигурања*, Осигурање и привреда, бр. 7-8/1964, стр. 8.

³ Шулејић, П., *Право осигурања*, Београд, 2005, стр. 105.

⁴ Тасић, А., *Основи осигурања*, Београд, 1976. стр. 627.

⁵ Јанковец, И., *Обавезно осигурање за штете од моторних возила*, Београд, 1985, стр. 11.

⁶ Јанковец, И., *Уговори у привреди*, Београд, 1987, стр. 561.

одређеним временским размацама док траје однос осигурања (или док код неких личних осигурања не достигне одређени износ), односно који исплаћује одједном, приликом или одмах по заснивања односа осигурања“.⁷

У зависности да ли се премија осигурања плаћа једнократно или сукцесивно током трајања осигурања, премија може бити *текућа и миза*. Текућа је премија коју уговарач осигурања, односно осигураник уплаћује сукцесивно, и то по правилу годишње, код дугорочних осигурања. Миза премија је премија коју уговарач осигурања, односно осигураник уплаћује одједном, за цео период трајања осигурања. Миза премија се најчешће практикује код краткорочних осигурања и осигурања код којих износ премије није велики.

2. Елементи - структура премије

Посматрано са аспекта уговарача осигурања, односно осигураника, премија представља укупан износ средстава који он плаћа осигуравачу на основу уговора о осигурању. За уговарача осигурања, односно осигураника то је цена коју он плаћа за заштиту од ризика која прети његовој имовини, њему или неком другом лицу (осигураном лицу). То је тзв. бруто премија осигурања. Укупна премија или бруто премија назива се још и комерцијална премија или тарифна премија.⁸ Међутим, са аспекта осигуравача премија се састоји из два основна елемента, који имају различиту намену, и који подлежу различитим правним режимима. Тако, са аспекта осигуравача, према Закону о осигурању (даље ЗОС)⁹ бруто премију чине **функционална**, премија и **режијски додатак** (чл. 106, ст. 1 ЗОС).

Функционална премија састоји се од техничке премије, а може да садржи и допринос за превентиву, ако је урачунат у премију осигурања (чл. 106, ст. 2 ЗОС).

Суштина је да је део функционалне премије (**техничка премија**) срж премије, јер служи за извршавање обавеза осигуравача по основу обавеза из уговора о осигурању, док режијски додатак служи за подмиривање трошкова пословања компаније за осигурање. Према нашем актуелном ЗАС (чл. 106, ст. 2), функционална, односно нето премија може да садржи и допринос за превентиву, ако је такав допринос урачунат у премију осигурања. То значи да према нашем актуелном ЗОС, техничка премија не мора да садржи део за превентиву. Треба међутим нагласити да се наше законодавство у овом погледу мењало. Према Закону о осигурању из 1961. године,¹⁰ постојала је обавеза осигуравајућих организација да из премије издвајају средства за превенцију.

⁷ Јовановић, В., *Модерно схватање осигурања и уговор о осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 7-7/1963, стр. 36.

⁸ Кочовић, Ј., Шулејић, П., *Осигурање*, Београд, 2001, стр. 69.

⁹ Службени гласник Републике Србије, бр. 55/04.

¹⁰ Службени лист ФНРЈ, бр. 7/61

Законом о осигурању и осигуравајућим организацијама из 1967. године,¹¹ таква обавеза била је напуштена, да би Законом о основама система осигурања имовине и лица из 1976. године,¹² поново била уведена. И према Закону о осигурању имовине и лица из 1996. године,¹³ допринос за превентиву био је обавезан елемент функционалне премије. Обавеза издвајања за превентиву није се односила на премије које се наплаћују по уговорима за осигурање живота и за осигурање депозита грађана (чл. 47, ст. 3 ЗОИЛ). Према Закону о осигурању из 2004 и актуелном Закону о осигурању из 2013. године, допринос за превентиву није више обавезан састојак функционалне премије, али она може да садржи и допринос за превентиву, ако је урачуната у премију осигурања.

Основни елементи техничке премије су *ризико* премија и *штедна* премија. Ризико премија се тако зове јер тачно одговара ризику за одређени временски период на који се односи. Она дакле покрива све штете које настану у периоду за који се плаћа. Штедна премија је пак карактеристична за лична осигурања где је ризик стално све већи и већи (пример осигурање живота) и где би према начелу сразмере премије са ризиком ове требало стално повећавати. Да би се то избегло, а сачувала сразмера, примењује се принцип штедне, тако што се у првим годинама трајања осигурања наплаћује већа премија него што је стварни ризик а наплаћени вишак премије касније служи покривању ризика који је повећан. Због тога се у праву осигурања каже да за разлику од ризико премије, која служи просторном изравнању ризика, штедна премија служи временском изравнању ризика.¹⁴ Штедна премија се даље дели на премију сигурности и на математичку резерву. Математичка резерва је опште усвојена код животног осигурања. Њена средства имају карактер штедног улога и воде се на посебном рачуну. Математичка резерва се израчунава посебно за сваки уговор о осигурању живота. Насупрот томе, резерва сигурности (додатак за резерву сигурности, као стални, систематски додатак из сваке премије) нису свуда познат. Резерва сигурности служи за надокнаду евентуалних катастрофалних штета и она је гарант солвентности осигуравача за извршавање обавеза према осигураницима.

3. Обавеза утврђивања одговарајућих резерви из техничке премије

Дакле, два основна елемента премије осигурања су функционална премија, која се састоји из техничке премије и доприноса за превентиву и режијски додатак. Као цена ризика део функционалне премије, тј. техничка премија је *срж премије* и законодавац о њеној расподели и улагању посебно води рачуна,

¹¹ Службени лист СФРЈ, бр. 11/68

¹² Службени лист СФРЈ, бр. 24/76

¹³ Службени лист СРЈ, бр. 30/96.

¹⁴ Шулејић, П., *нав. дело*, стр. 105.

прописујући императивним одредбама, утврђивање одговарајућих резерви и депоновање и улагање средстава техничких резерви.

Према чл. 107, ст. 1 ЗОС друштво за осигурање дужно је да на крају обрачунског периода, утврди техничке резерве за покриће обавеза из обављања послова осигурања. Ако је у питању друштво које обавља послове једне или више врста животних осигурања, обавезно је да утврди техничке резерве за: 1. преносне премије; 2. резервисане штете; 3. учешће у добити; 4. математичку резерву (чл. 107, ст. 2 ЗОС). Ако је у питању друштво за осигурање које обавља послове једне или више врста неживотних осигурања обавезно је да утврди техничке резерве за: 1. преносне премије; 2. резервисане штете; 3. изравнање ризика (чл. 107, ст. 3 ЗОС).

Преносне премије образују се издвајањем из укупне премије осигурања на крају текућег обрачунског периода, одвојено за сваку врсту осигурања, сразмерно трајању времена осигурања. Преносне премије су део премије који се користи за покриће обавеза из осигурања које настају у наредном обрачунском периоду (чл. 108 ЗОС). Ове резерве су неопходне из разлога што се истек уговора о осигурању по правилу не поклапа са календарском годином. Из тог разлога се један део из текуће техничке премије издваја и преноси у наредну годину, зато се и назива преносна премија. За ову премију користи се назив и незарађена премија што је исправно будући да је осигуравач заиста није зарадио у текућој години пошто се ризик преноси у наредну годину.¹⁵

Резервисане штете образују се у висини процењеног износа обавеза за настале пријављене, а нерешене штете и за настале а не пријављене штете у текућем периоду.

Ако се штете за поједине врсте осигурања појављују у облику ренте, резервисане штете утврђују се у капитализованом износу свих будућих обавеза (чл. 109 ЗОС).

Обавеза образовања ове резерве је практичне природе. Наиме, осигуравачи се често срећу са проблемом насталих а не исплаћених штета. У пракси се дешава да су неке штете настале и пријављене али нису исплаћене, док су неке штете настале али нису пријављене. Узроци неисплаћених штета могу бити различити: код осигурања имовине осигуравач оспорава висину штете па се води судски поступак на пример. Да би се ове обавезе измириле, осигуравач мора да обезбеди резерве за исплату ових штета када њихова исплата буде дошла на ред, односно када се евентуални спор о основу и висини штете буде окончао.¹⁶ Правило је да се обрачун резерви врши индивидуално за сваки појединачни случај. При томе, процењена висина штете, за пријављене а неисплаћене штете,

¹⁵ Лабудовић, Ј., *Појам, елементи и расподела премије као цене осигурања*, Зборник: Слободе и права човека и грађанина у концепту новог законодавства Републике Србије, књ. 3, Крагујевац, 2004, стр. 342.

¹⁶ George, R., *Principles of Risk Management and Insurance*, Addison Wesley, 2002, стр. 558.

се умањује за евентуално исплаћени износ. Збир тако појединачно утврђених резерви штета представља укупну резерву.

Резерве за настале а не пријављене штете образују се применом начела актуарске математике, правила струке осигурања и одговарајућих статистичких података. При томе се води рачуна да се посебно образују за животна, а посебно за неживотна осигурања. Обрачун ових резерви може се вршити годишње, а може и за период краћи од годину дана. Ове резерве се коригују за стопу инфлације, а осигуравач их често умањује за камате које ће та средства донети даном њихове исплате.¹⁷

Резерве за учешће у добити образују се у висини износа на који осигураници имају право по основу учешћа у добити из уговора о осигурању живота, ако су осигураници прихватили да учествују у ризику депоновања и улагања средстава техничких резерви (чл. 110 ЗОС). Ове резерве су новијег датума и у нашем праву осигурања уведене су ЗОС из 2004. године, а предвиђа их и актуални ЗОС. Међутим, овакво решење већ је било предмет критике, с образложењем да се на тај начин отвара пут за злоупотребе. Наиме, сматра се да осигураници из уговора о осигурању живота по природи ствари имају право на добит од пословања осигуравајућих компанија, па није неопходно наглашавати да ће то право имати само уколико прихвате да учествују у ризику депоновања и улагања средстава техничких резерви.¹⁸

Средства математичке резерве су средства друштва за осигурање намењена измиривању будућих обавеза по основу животног осигурања. Математичка резерва се израчунава посебно за сваки уговор о осигурању живота, тако што се вредност обавеза исказује у време израчунавања математичке резерве (чл. 111 ЗОС).

Опште је познато да је осигурање живота (осигурање лица, или како се то у новијим законским решењима каже животно осигурање) по много чему специфично. Једна од тих специфичности је и прописивање за друштва која се баве пословима животног осигурања да образују средстава математичке резерве. Наиме, осигурање живота је по правилу дугорочије осигурање него неживотно осигурање (осигурање имовине). Из тих разлога функционална премија се у осигурању живота састоји од ризико и штедне премије. Висина ризико премије утврђује се на првом месту у зависности од старости осигураног лица. Под претпоставком да се смртни случајеви реализују према динамици која је израчуната таблицама смртности, ризико премија би требало да буде довољна за исплату осигураних сума у току једне године. То значи да овај део техничке премије одговара степену ризика у одређеном временском периоду и служи за покриће ризика у текућој години (просторно изравнање ризика).

Штедна премија служи временском изравнању ризика будући да покрива ризике у наредним годинама, а формира се из вишка преко стварне потребе

¹⁷ Андријашевић, С., Петровић, В., *Економика осигурања*, Загреб, 1999, стр. 204.

¹⁸ Лабудовић, Ј., *нав. чланак*.

ризико премије. То би значило да због повећања ризика смрти из године у годину да би и премија требало да буде виша. Међутим, то се не дешава. Наиме, полази се од претпоставке да осигураници у познијим годинама не могу да остваре веће приходе због умањене радне способности и да због тога треба да плате нижу премију. Насупрот, у ранијим годинама ризик је мањи, али је већа радна способност па стога осигураник, односно уговарач осигурања плаћа већу премију - цену.

Из наведених разлога уговарачи осигурања, односно осигураници плаћају просечну премију. Та просечна премија је већа од оне која одговара ризику у ранијим годинама, а мања од оне коју би плаћали у познијим годинама. То значи да у тим првим годинама осигуравачу остаје вишак новца који он уноси у пасиву биланса. Тај вишак се зове математичка резерва осигурања живота или премијска резерва.¹⁹

Да би осигуравач могао да исплати осигурану суму у годинама када је просечна премија мања од оне која одговара стварној цени ризика (напомињемо да је у познијим годинама остварење ризика веће, па би и висина премије требало да буде веће) из штедне премије се образује математичка резерва осигурања живота. Из тога произилази да пошто је ризико премија довољна за покриће ризика у текућој години а штедна служи за формирање математичке резерве, то значи да осигуравач не носи цео ризик осигуране суме на коју је осигурање закључено, већ само разлику између осигуране суме и штедне премије. Ова разлика се назива ризико осигурани капитал.²⁰

У вези са обавезом друштва за осигурање да образује математичку резерву треба нагласити и следеће:

Математичка резерва се не образује код осигурања лица од последица несрећног случаја. образује се код осигурања закључених за цео живот, а једна од основних функција јој је и што служи као основа за обрачун откупне вредности полисе и предујма.

Средства математичке резерве друштво за осигурање не сме да третира као своје приходе, већ је дужно да ова средства користи само за исплату осигураних сума у годинама када уплате нису довољне за подмирење тих потреба.

Да би се спречило ненаменско коришћење ових средстава ЗОИЛ из 1996. било је прописано да средства за осигурање живота организација за осигурање води на посебном рачуну и она се не могу користити, односно не могу бити предмет принудног извршења за покривање обавеза из других врста осигурања, односно реосигурања или других обавеза организација за осигурање (чл. 51 ЗОИЛ).

Резерве за изравнање ризика образују се на терет расхода друштва за осигурање, посебно за сваку врсту неживотних осигурања и користе се за временско изравнање тока штета у појединим врстама осигурања. Ове резерве

¹⁹ George, R., *нав. дело*, стр. 558.

²⁰ Лабудовић, Ј., *нав. чланак*, стр. 356.

образују се на основу стандардног одступања меродавних техничких резултата у текућој пословној години од просечног меродавног техничког резултата за сваку врсту неживотних осигурања којима се друштво за осигурање бави у посматраном периоду (чл. 112 ЗОС).

Допринос за превентиву је факултативан део функционалне премије. Овај део премије ће постојати само ако је урачунат у премију осигурања (чл. 106, ст. 2 ЗОС). Као што је напред већ наглашено, наши досадашњи закони о осигурања садржали су различита решења. Неки закони прописивали су да је допринос за превентиву обавезан део функционалне премије, неки је нису предвиђали а неки постојање овог доприноса препуштају друштвима за осигурање.

Предузимање превентивних мера у циљу спречавања реализације ризика у интересу је не само уговарача осигурања, односно осигураника већ и самог осигуравача. У индустријски развијеним земљама постоји дугогодишња сарадња између осигуравајућих компанија и друштвених и приватних центара за превентиву, оснивањем сопствених институција и центара за превентиву у осигурању. Таква сарадња показала је да добро вођена превентивна политика има директног утицаја на профит осигуравача.²¹

Нашим ЗОИЛ из 1996. године (чл. 52) било је предвиђено да из средстава превентиве формира фонд превентиве из којег се могу оснивати предузећа за пружање услуга у вези са предузимањем мера за спречавање и сузбијање ризика који угрожавају имовину и лица.

У стручној литератури се међутим критикује решење које предвиђа да се из техничке премије издваја део за превентиву, с образложењем да он није компатибилан са тржишном привредом и да се превентивна функција остварује кроз пласман техничких резерви.²²

Режијски додаток је други део бруто премије. Овај део премије намењен је покрићу трошкова пословања друштва за осигурање. Код новооснованих друштава за осигурање трошкови су по правилу веома високи. Друштва за осигурање са мањим портфељом осигурања имају сразмерно премији веће трошкове него она са већим портфељом осигурања. Пракса показује да у прве три године од оснивања, друштва за осигурање по правилу послују са губитком.²³

Режијски трошкови су онај део цене осигурања преко којих се остварује конкурентност на тржишту осигурања. Они се могу смањити. Међутим, снижавање дела премије који служи покрићу ризика није дозвољено. С једне стране то угрожава интересе осигураника. С друге стране то представља дело

²¹ Пуховски, Б., *Превентива у осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 1-2/64, стр. 3.

²² Бонцел, Ј., *Средства осигурања*, реферат за Комисију Савезне скупштине за ревизију закона из области имовинских осигурања, мај 1970. Наведено према: Шулејић, П., *Право осигурања*, Нови Сад, 1992, стр. 95.

²³ Лабудовић, Ј., *нав. чланак*, стр. 363.

нелојалне конкуренције. Из тих разлога је једино оправдано снижавање трошкова пословања на терет режијског додатка.

Уобичајено је да се у економији трошкови деле на варијабилне и фиксне. Варијабилни трошкови зависе од обима производње а фиксни не. Ова подела је релевантна само посматрано на кратки рок, док су дугорочно сви трошкови варијабилни. У осигурању се пак одштете, односно осигуране суме код осигурања живота и провизије третирају као варијабилни трошак. Трошкови зарада запослених, пореза и закупнина представљају фиксне трошкове. Збир фиксних и варијабилних трошкова даје укупне трошкове. Промене укупних трошкова се приписују пре свега променама варијабилних трошкова, јер фиксни остају непромењени. Када је реч о трошковима друштва за осигурање треба нагласити, да када се покаже да су фиксни трошкови већи то је сигнал управи друштва за осигурање да предузме мере ка рационалнијем и јефтинијем пословању.²⁴ Суштина рационалисања са трошковима је снижавање цене, односно премије осигурања, али првенствено оног дела премије који се односи на режијски додаток.

Закључно се може констатовати да трошкови представљају доњу границу висине цена. Та граница може да иде и ниже ако је држава спремна да финансира разлику. Горњу границу, бар теоретски, представља спремност потрошача-корисника услуга да плати производ, односно услугу. Међутим, у осигурању цена ризика није флексибилна па је њена висина независна од платежне способности.²⁵

4. Премија као битан елемент уговора о осигурању

Уговором о осигурању обавезује се уговарач осигурања да плати осигуравачу премију осигурања, а осигуравач се обавезује да ако се деси догађај који је уговором предвиђен као осигурани случај, исплати осигуранику или одређеном трећем лицу накнаду, односно уговорену своту или учини нешто друго.²⁶

Приликом закључивања уговора о осигурању уговарач осигурања и осигуравач се морају споразумети о томе која се ствар, односно лице осигурава, од којих ризика, о трајању осигурања или о периоду покрића, о своти осигурања или о томе да је осигурање неограничено и о премији осигурања, односно доприносу.²⁷ То су дакле битни елементи уговора о осигурању. Уочава се да је основна обавеза уговарача осигурања да осигуравачу плати премију осигурања. Стога је премија битан елемент уговора о осигурању. Али осигуравач је дужан да прими исплату премије од сваког лица које има интерес

²⁴ Андријашевић, С. Петровић, В., *нав. дело*, стр. 234.

²⁵ *Исто*, стр. 235.

²⁶ Витез, М., *Појам и правна природа уговора о осигурању*, Правни живот, бр. 11/08, стр. 875.

²⁷ Мићовић, М., *Привредно право*, Крагујевац, 2014, стр. 469.

да она буде плаћена (чл. 912, ст. 1 ЗОО). Висина премије одређује се према тарифи осигураваача и ту уговараач осигурања, односно осигураник нема много простора за преговоре. Сва осигуравајућа друштва имају своје тарифе премија у којима је одређена премија у апсолутним износима или у премијским стопама, према околностима које су од значаја за оцену ризика. Али, тарифа премија је само ценовник осигураваача, а битан састојак уговора о осигурању је онај износ или стопа премије који су означени у полиси.²⁸ Због тога, ако је уговор о осигурању закључен и премија одређена, и при томе су уговорне стране располагале тачним подацима о тежини ризика, уговараач осигурања се касније не може позивати на то да су осигуране ствари погрешно разврстане у једну категорију опасности уместо у другу, и да је погрешно примењена тарифа.²⁹

Уговором о осигурању предвиђа се време плаћања премије. Може бити уговорено да се премија плаћа приликом закључења уговора или касније, једнократно или у више рата. Ако ово питање није регулисано уговором, уговараач осигурања је дужан да премију плати одједном, за читав период осигурања, и то приликом закључења уговора о осигурању (чл. 912, ст. 2 ЗОО).

Код уговора о осигурању, више него код других уговора привредног пословања, поставља се питање какве последице настају ако премија није уредно плаћена? У одговору на ово питање прави се разлика у зависности од тога како је одређена доспелост премије.

Ако је уговараач осигурања преузео обавезу да ће платити премију приликом закључивања уговора, осигуравајуће покриће не дејствује све док он не испуни ту обавезу. То значи да у вези са штетама које су се догодиле после закључивања уговора о осигурању, али пре него што је премија плаћена, осигураваач није обавезан на исплату накнаде из осигурања. Али чак и када је премија плаћена, обавеза осигураваача почиње тек наредног дана од дана уплате премије. То значи да на сам дан закључења уговора о осигурању, осигуравајуће покриће не дејствује, чак и ако је плаћена премија осигурања, осим ако уговором није друкчије уговорено (чл. 913, ст. 1 ЗОО).

У другој могућој ситуацији, дакле када је уговорено да ће премија бити плаћена после закључења уговора о осигурању, осигураваач је пристао да осигуравајуће покриће дејствује и пре него што му буде плаћена премија. Ако уговараач осигурања не плати премију у уговорено време, осигураваач има право да раскине уговор о осигурању. У том случају међутим осигураваач је обавезан да уговараача позове да плати премију и остави му примерен рок од 30 дана у коме ће то учинити. Ако се у том року догоди осигурани случај, осигураваач је дужан да накнади штету. Тек ако ни у том накнадном року уговараач осигурања не плати доспелу премију, уговор о осигурању се раскида (чл. 913, ст. 3 ЗОО).

²⁸ Јанковец, И., *Уговори у привреди*, Београд, 1987, стр. 561.

²⁹ Пресуда Врховног привредног суда, Сл. 2149/70 од 6.9. 1971, Зборник судске праксе, бр. 5-6/72, стр. 425.

Према нашем праву (чл. 913, ст. 4 ЗОО) осигуравајуће покриће не престаје да дејствује аутоматски, чим уговарач осигурања није платио премију осигурања која доспева после закључења уговора о осигурању. Уговор престаје по самом закону тек ако премија не буде плаћена у року од годину дана од доспелости. Пошто је осигуравач за читаво време после доспелости премије, па и за време накнадног рока за плаћање премије, носио ризик он има право на део премије, односно пуну једногодишњу премију ако је дејство уговора престало тек годину дана након доспелости премије.³⁰ Алтернативно са правом на раскид уговора, осигуравач има право да судским путем захтева исплату премије. У таквом случају нема дилеме да осигуравач жели да се дејство осигурања продужи без обзира на то што премија није плаћена, тако да ће ако се догоди осигурани случај, бити дужан да плати накнаду из осигурања. Ако осигуравач није раскинуо уговор о осигурању због неплаћене премије, нити је утужио уговарача осигурања за неплаћену премију, а догодио се осигурани случај, он може извршити пребијање накнаде из осигурања са неплаћеном премијом.

Посебна правила важе када није плаћена премија по основу уговора о осигурању живота. Ако је премија осигурања живота претходно плаћена за три и више година, осигуравач нема право на раскид уговора због неплаћања премије, а не може захтевати ни наплату премије судским путем. Једина последица неплаћања премије у том случају је смањење суме осигурања сразмерно уплаћеним премијама (чл. 945 ЗОО). Ово правило прописано је из разлога што осигурање живота има карактер штедње, а не може се дозволити да штедиша који је прекинуо да уплаћује улоге на штедњу изгуби уштеђени новац. Изузетак је учињен само у погледу премије за прве три године трајања осигурања, јер ће њу осигуравач употребити за покриће својих трошкова.

У зависности од тога каква је даља судбина премије у случају да престане да постоји ризик обухваћен осигурањем, премија може бити *недељива и дељива*.

О недељивој премији је реч уколико осигуравач има право и на преостали део премије након што дође до престанка осигурања. Принцип не дељивости премије је данас углавном напуштен, осим у изузетним случајевима.

У нашем праву осигурања усвојен је принцип дељивости премије. Он је изражен и у ЗОО и у Општим условима осигурања. Принцип дељивости премије садржан је у више одредби ЗОО. Тако је према чл. 928, ст. 1 ЗОО, осигуравач дужан да врати осигуранику део премије, сразмерно преосталом времену ако дође до раскида уговора услед пропасти осигуране ствари или ствари у вези са чијом је употребом закључено осигурање од одговорности за догађај који није предвиђен у полиси. Ово због тога што осигуравач више не носи никакав ризик па не треба да задржи део премије. Такође, осигуравач је

³⁰ Решење Врховног суда Хрватске, Гж. 3439/76 од 14. 1. 1977, Привредно правни приручник, бр. 4/78, стр. 67.

дужан да врати део премије и у случају када је раскинут уговор о осигурању због тога што је уговарач осигурања, односно осигураник дао нетачне податке приликом закључења уговора о осигурању, али то није учинио намерно (чл. 909, ст. 3 ЗОО).

Дељивост премије углавном предвиђају и Општи услови осигурања имовине и то у свим случајевима када дође до престанка уговора о осигурању пре времена. Тако, на пример, ако осигурана ствар буде уништена после почетка трајања осигурања од ризика који нису обухваћени осигурањем, уговарачу осигурања се враћа износ премије за неискоришћено време трајања осигурања. Исто правило садрже и услови осигурања од несрећног случаја. Тако, на пример, према Општим условима за осигурање од последица несрећног случаја наших осигуравајућих друштава “премија уговорена за целу текућу годину осигурања припада осигуравачу ако је осигурање престало пре уговореног истека услед исплате осигуранице суме за случај смрти или потпуног инвалидитета”. У осталим случајевима престанка уговора о осигурању пре истека уговореног рока, осигуравачу припада премија само до краја дана до којег је осигурање трајало.³¹

У циљу стимулације осигураника да превентивно делују да не дође до настанка штете, у праву осигурања се практикује давање одређених попушта уговарачима осигурања, односно осигураницима који у одређеном временском периоду нису имали штете. Исто тако, уговарачи осигурања, односно осигураници који у одређеном временском периоду имају учестале штете, бивају додатно оптерећени одређеним износом који се плаћа уз премију. Ови облици умањења, односно доплате премије познати су као *бонус и малус*.

Бонус у осигурању значи враћање једног дела премије уколико уговарач осигурања, односно осигураник у одређеном временском периоду није имао штету или је имао штету у мањем износу. По правилу се враћа на крају једногодишњег или вишегодишњег осигурања и то обично код каско или обавезног осигурања. Сврха бонуса је у мотивисању осигураника на повећану пажњу да не дође до штетних последица. У праву осигурања то је “тактичко-психолошка мера” која је показала да уговарачима осигурања, односно осигураницима у чију корист је одобрен бонус имају знатно мањи број штета од осталих осигураника.³²

Малус је износ који се зарачунава оним уговарачима осигурања, односно осигураницима који су у протеклој години осигуравајућег покрића имали одређени број штета, односно који су сами проузроковали одређени број штета.³³

И бонус и малус имају својих добрих и лоших особина. Предност бонуса је у појачаној пажњи осигураника. Недостатак је пак у томе што осигураници у

³¹ Филиповић, А.: *Право осигурања*, Београд, 2004, стр. 565.

³² Маровић, Б., Авдаловић, В., *Осигурање и управљање ризиком*, Суботица, 2005, стр. 49.

³³ Исто.

циљу остваривања овог права одређени број мањих штета не пријављују, тако да осигуравачи немају праве податке о стварно насталим штетама у одређеном периоду.

5. Закључак

Премија осигурања је износ који уговарач осигурања, односно осигураник плаћа осигуравачу за ризик који он преузима закључивањем уговора о осигурању. Премија је дакле цена ризика или још прецизније речено премија је цена осигурања. Она је истовремено и битан елемент уговора о осигурању. Између ризика и премије постоји уска веза: висина премије утврђује се према просечном интензитету ризика, а свака промена ризика било да се исти повећава или смањује, по правилу доводи до промене премије. Посматрано из угла уговарача осигурања, односно осигураника премија је укупан износ који он плаћа осигуравачу. Ту је тзв. бруто премија. Посматрано из угла осигуравача бруто премија се састоји из два основна елемента: функционалне премије и режијског додатка. Имајући у виду да је срж премије њен функционални део, прописима из области осигурања, императивним одредбама прописана је обавеза осигуравача да из функционалне премије, односно из њеног техничког дела образује одговарајуће резерве. Циљ формирања одговарајућих резерви јесте обезбеђивање да осигуравачи прикупљеним средствима, која су у суштини средства уговарача осигурања, односно осигураника, у датом моменту могу да испуните своју основну обавезу из уговора о осигурање а то је надокнада штете, односно исплата уговорене осигуране суме.

*Zoran Miladinović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

PREMIUM AS THE PRICE OF RISK AND THE IMPORTANT ELEMENT OF AN INSURANCE CONTRACT

Summary

Insurance premium is the amount which the insurance contractor, that is the insured pays to the insurer for the risk he assumes by signing the insurance contract. It is the important element of an insurance contract and, in essence, represents the price of risk, that is the cost of insurance. There is a close connection between risk and the amount of premium: this amount is determined according to the average risk

intensity, and every change in risk factors, either those which increase or decrease the risk intensity, by rule leads to the change in the premium amount. Yet, there are other elements that influence the amount of premium, such as: the amount to be insured, the duration of insurance contract, the interest rate, general insurance costs, etc. As for the insurance contractor, that is the insured, the significant element is the gross amount of premium he needs to pay. Also, the crucial aspect is his obligation to pay premium since insurance business does not recognize free risk taking by the insurer. From the insurer's point of view, the premium consists of several elements which have different purpose and are the subject of various legal arrangements. Thus, the insurer cannot use the means he has earned from premium as he wishes, but part of the gross premium needs to be used for establishing certain funds.

Key words: *premium, insurance, risk, insured case, insurance contractor, damage.*